

DUŽNOSTI ŽIVIH PREMA UMRLIMA

HFZ. DR. SAFVET HALILOVIĆ

Islam je kompletan sistem življenja u kojem su regulirana prava i dužnosti, tj. odnosi i relacije čovjeka prema sebi i drugima. Shodno tome, u islamu je jasno određeno i propisano kako se muslimani i muslimanke trebaju ponašati u slučaju kada im neko umre. Smatramo uputnim da, ukratko, podsjetimo na to šta su živi dužni i obavezni, shodno islamskom učenju, učiniti za svoje umrle, kao i to što nije dozvoljeno po islamu činiti za umrle.

Šta živi moraju učiniti za umrle?

Islam, kao kompletan sistem življenja, precizno je odredio kodeks ponašanja ljudi u slučaju smrti. Postoji više propisa koji su u kategoriji stroge obaveze (farza) koju muslimani i muslimanke moraju ispuniti kada im umre neko iz njihove porodice. Razmatrajući navedenu problematiku islamski učenjaci su precizno definirali što se mora uraditi u slučaju kada neki musliman ili muslimanka umru. Ta pitanja je razmatrao i istaknuti suvremeni muslimanski učenjak prof. dr. Vehbe ez-Zuhajli u svom enciklopedijskom djelu *El-Fikhu-lislami ve edilletuhu* (Islamski fikh i njegova argumentacija) u kojem se, između ostalog, navodi:

1. Prva obaveza je opremanje (tedžhiz) umrle osobe po islamskim propisima. Umrli se mora propisno okupati (ogasuliti), uviti u kefine, ukopati u muslimansko groblje i treba mu klanjati dženaza-namaz. Opremanje je obaveza nasljednika, a troškovi opremanja i ukopa uzimaju se iz imetka umrle osobe. Ukoliko umrli nema imetka tu obavezu dužni su ispuniti nasljednici iz svojih sredstava. Opremanje (tedžhiz) i ukop po islamskim propisima stroga je obaveza (farzi-'ajn) nasljednicima umrle osobe.

Dženaza-namaz je obaveza zajednice (džemata) i njeno obavljanje je u kategoriji farzi-kifajeta, tj. vjerske dužnosti koja, ukoliko je obavi jedna grupa vjernika, spada sa ostalih. Ukoliko nitko ne bi obavio tu dužnost, a znalo se za smrt nekog muslimana ili muslimanke - cijela muslimanska zajednica bi bila grješna i odgovorna.

2. Druga obaveza nasljednika je vraćanje duga umrle osobe. Nasljednici su dužni vratiti dug prije raspodjele imetka koji je ostao kao nasljedstvo. U slučaju da umrla osoba nema imetka koji se nasljeđuje, a dužna je - poželjno je da nasljednici i tom slučaju vrate dug svog umrlog zbog odgovornosti koju on ima pred Allahom, dž.š. U vjerodostojnim (sahih) predajama navodi se da čak ni šehid neće ući Džennet dok njegov dug ne bude vraćen.

3. Treća obaveza nasljednika umrle osobe je provođenje oporuke (testamenta, vasijjeta) ukoliko je validan. Validnim se smatra testament koji je u skladu sa šerijatskim propisima, tj. ne prekoračuje jednu trećinu imetka, te da je ono što je oporučeno dozvoljeno po islamskim propisima. Ukoliko ti uvjeti nisu ispoštovani, testament umrle osobe nije validan i nasljednici nisu dužni da ga sprovedu.[1]

Šta nije dozvoljeno raditi za umrle?

Za umrle nije dozvoljeno raditi ono što je, inače, zabranjeno po islamskim propisima. U našoj sredini, s obzirom da je sistemski i permanentno nekoliko desetljeća sproveđena ateizacija društva, udomaćile su se određene pojave u vezi sa smrću, ukopom umrle osobe, uređenjem njenog mezara (groba) i onim što slijedi poslije toga a koje, uistinu, nemaju utemeljenje u islamu i islamskim izvorima. Mnogi Bošnjaci i Bošnjakinje, nažalost, prihvatali su običaje koji, ne samo da nisu islamski, već su izričito zabranjeni po islamskom učenju.

Jedna od takvih pojava je izgradnja nadgrobnih spomenika i stavljanje slike umrle osobe na mezaru. To je čak prisutno i po mezaristanima (grobljima) koji se nalaze uz samu džamiju. Znatan broj ljudi smatra da time čine dobročinstvo svojim umrlim roditeljima i prijateljima. Međutim, takve radnje potpuno su u suprotnosti sa duhom islama i njegovim naučavanjem. Mezar treba obilježiti na način da se zna da je tu mezar kako se ne bi po tom mjestu gazilo, jer je to haram. Ono što se može tolerirati je postavljanje nišana kod glave i nogu umrle osobe kako bi se znalo da je tu nečiji mezar. Nišani treba da budu jednostavni, ukopani u zemlju i ne previše visoki. Također, dozvoljeno je na nišanima napisati ime osobe koja je tu zakopana da bi se to mjesto lakše pronašlo. [2]

Bilo kakva (iz)gradnja na mezaru nije dozvoljena. Naročito izgradnja nadgrobnih spomenika i stavljanje slike umrle osobe! Te radnje su, po islamskom učenju, strogo zabranjene i onaj tko to čini grješan je i odgovoran pred Allahom, dž.š. Također, odgovorna je cjelokupna muslimanska zajednica ukoliko samo promatra te pojave i ništa ne čini na njihovom suzbijanju. Muslimani su dužni da osiguraju za ukop svojih umrlih groblja koja će biti uređena po islamskim propisima. Oni koji žele da se njihovi umrli ukopavaju u takva groblja, moraju poštovati islamski kodeks ponašanja.

Na našim prostorima postoje i drugi običaji koji su uveliko

prisutni a za koje, doista, nema osnova u islamskim izvorima. Sedmine, četeresnice, polugodišnjice i godišnjice su postale pojave koje uzele toliko maha da su skoro poprimile formu vjerskih obreda. Ima ljudi koji ne idu u džamiju niti uopće klanjaju namaz, ali, i pored toga, kada im neko umre obavezno prave sedmine, četeresnice i ostalo. Na tim skupovima često prisustvuju i žene koje tim povodom dolaze u džamiju nepropisno obučene, čime se skrnavi svetost džamija koje u islamu imaju status Bujutullah, Allahovih kuća na Zemlji. Muslimani su tokom povijesti džamije pravili isključivo radi toga da bi se u njima klanjao namaz, veličao Uzvišeni Allah, organizirala vjerska pouka djece i edukacija muslimana. Doista, žalosno je promatrati te žene koje u džamije ulaze kao da su pošle na neko sijelo ili teferič, oskudno i nepropisno obučene, a nije rijedak slučaj da one čekaju pred džamijom da bi se klanjao namaz (vjerojatno zbog toga što ne znaju ili neće da klanjaju!), a potom ulaze da bi prisustvovale tzv. tevhidu, koji se upriliči povodom sedam ili četrdeset dana od nečije smrti.

Potrebno je istaći da se u relevantnoj fikhskoj i akaidskoj islamskoj literaturi, gdje se tretiraju pitanja smrti, dženaze, ukopa i sjećanja na umrle, nigdje ne govori o tome da spomenute termine treba nečim obilježavati. To nije radio ni Poslanik, s.a.v.s., niti bilo tko u prvim generacijama islama. Taj običaj je, najvjerojatnije, preuzet iz kršćanske tradicije. Zbog toga, takvu praksu treba postepeno ukidati, a ljude educirati o tome kako da se sjećaju svojih umrlih na islamski način.

Vrijedno je spomenuti da je autor ovog teksta o ovoj problematici (sedmine, četeresnice i ostalo), u više navrata, razgovarao sa dr. Enesom Ljevakovićem koji je, inače, profesor fikha na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu i fetva-i emin (osoba koja je službeno zadužena od Rijaseta Islamske zajednice u BiH da daje fetve). Dr. Ljevaković je ukazao da sedmine, četeresnice, polugodišnjice i godišnjice koje se prave

za umrle, nemaju utemeljenja u islamskim izvorima i da to nije nikakva islamska obaveza. „Svaki takdir (tj. određivanje broja ili vrijednosti nečemu, odnosno konkretizacija brojem, vremenom ili mjestom u području vjerovanja i ibadata/obredoslovlja) mora imati utemeljenje u šerijatskom Tekstu (dakle, u Kur'anu ili vjerodostojnom Sunnetu), jer u pitanjima vjerovanja i ibadata, kao što je namaz, post, zekat, hadž i dr., ne može se dodavati niti oduzimati bez validnog dokaza", kazao je fetva-i emin.

U jednom od tih razgovora razmatrano je da li bi se takva praksa, s obzirom da je duboko ukorijenjena kod ovdašnjih muslimana, mogla, na izvjestan način, svesti pod neki šerijatski princip ili pravilo. Konstatirano je da bi se to moglo tolerirati jedino ako bi se takve prigode koristile za edukaciju i podučavanje u vjeri, s obzirom da znatan broj ovdašnjih muslimana ima veoma slabe veze s islamom (ne dolaze čak ni na džumu, ne slušaju vazove i vjerska predavanja) a kada im neko umre onda žele da za njihove umrle prouči tevhid, naročito povodom sedmine i četeresnice. To je dobra prilika da se toj populaciji, uz učenje Kur'ana i tevhida, pripremi jedan kraći vaz ili predavanje kako bi i oni nešto naučili o vjeri, jer, nažalost, za takve nema druge prilike da im se uputi neki vjerski govor. Naravno, svijetu je potrebno reći (a to je, svakako, dužnost uleme) da to nije nikakva vjerska obaveza i da se to ne mora praviti; dakle, onaj tko to ne bi uradio nije učinio nikakav vjerski prijestup. Također, ljudima treba pojasniti da tzv. tevhidi ne moraju biti sedam ili četrdeset dana nakon preseljenja na Ahiret. Štoviše, bilo bi bolje da se, s obzirom da se ti termini vezuju za druge (neislamske) vjerske tradicije, to upriliči bez vezivanja za neki termin ili broj dana, dakle, kad se mogne i stigne, kazao je, između ostalog, fetva'i emin. On je, potom, naglasio da se na takvim skupovima mora pridržavati islamskog kodeksa ponašanja i odijevanja, naročito žene i djevojke koje na takve skupove znanju doći veoma oskudno i nepristojno obučene. Jedino tako bi se mogla tolerirati navedena praksa održavanja tevhida pred duše umrlih.

Od čega umrli imaju koristi?

Islamski učenjaci su suglasni da umrli ima koristi i nakon dunjalučke smrti od određenih djela koja je inicirao za vrijeme života. Dokaz za to su hadisi Allahovog Poslanika, s.a.v.s., od kojih navodimo sljedeće:

* Muslim bilježi u Sahihu od Ebu Hurejre, r.a., da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: *'Kada čovjek umre i njegovo djelo se prekine (tj. prestaju mu teći sevabi), osim u tri slučaja: ako je za sobom ostavio neku trajnu sadaku (sadekatun džarije), znanje kojim se ljudi koriste ('ilmun juntefe'u bihi) ili dobrog potomka koji Allahu upućuje dovu za njega (veledun salih jed'u lehu).'.*

Poznati islamski učenjak iz područja hadiskih nauka, imam El-Munavi, rekao je komentirajući navedeni hadis: „*U osnovi, čovjek ima koristi od svake dove u kojoj neko moli za njega, svejedno bila ona upućena od njegova djeteta ili nekog drugog. U hadisu je dijete posebno naglašeno da bi se potaklo što ćešće učenje dova za roditelje. Također, treba znati da roditelji imaju koristi od dobrih djela svoga djeteta čak ako ono i ne bi učilo dove za svoje roditelje, jer su roditelji bili uzrok njegova postojanja, upute i slijedenja pravog puta... U hadisu nalazimo dokaz da sevabi od dove stižu do umrlog.*“ [3]

* U Ibn Madžeovom Sunenu zabilježen je hadis koji prenosi Ebu Hurejre, r.a., da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: *'Čovjeku i poslije njegove smrti teče nagrada od njegovih djela i dobročinstava: od znanja koje je širio i kojem je druge poučavao, od dobrog potomka kojeg je ostavio iza sebe, od mushafa koji je predao u nasljedstvo, od džamije koju je sagradio, od konačišta za putnike namjernike koje je sagradio, od kanala za navodnjavanje koji je prokopao, od sadake koju je izdvojio iz svoje imovine dok je bio zdrav i živ - sve to stiže do njega i poslije njegove smrti.'*

Na osnovu ovih, i sličnih hadisa, islamski učenjaci su pobrojali

djela čiji je uzrok bio umrli za svog života i od kojih ima koristi i nakon svoje smrti. Takvih djela ima devet vrsta, a to su:

1. Trajna sadaka, poput raznih vrsta vakufa, izgradnja škola, bolnica, domova za nezabrinute, ambulantni itd. Sve dok traju te institucije i dok se njima koriste ljudi, umrli će imati od toga nagradu.
2. Korisno znanje, poput pisanja korisnih knjiga, udžbenika i naučnih djela, zatim održavanja korisnih predavanja i poučnih dersova. Ovdje se, svakako, mogu uvrstiti i razne vrste naučnih izuma od opće koristi, itd. Od spomenutih i sličnih stvari umrli će, ukoliko je vjerovao u Allaha i spremao se za susret sa Njim, imati nagradu sve dok od toga što je iza sebe ostavio ljudi budu imali koristi.
3. Hajirli dijete. To je dijete koje je odgojeno u islamu i koje je spoznalo Allahova i roditeljska prava pa se moli Allahu za svoje roditelje, ili dijete koje radi dobra djela u ime svojih roditelja, ili koje roditeljima poklanja sevabe svojih djela iz zahvalnosti što su ga odgojili u islamu.
4. Izgradnja džamije u kojoj bi se obavljao namaz i podučavalо islamu. Takva džamija treba da bude izgrađena u ime Allaha, a ne radi prikazivanja, hvale ili ponosa.
5. Izgradnja raznih općekorisnih centara i odmarališta (hanova) u kojima bi besplatno boravili siromašni, nevoljnici i beskućnici. U to se mogu svrstati i dječji vrtići i sirotišta u kojima bi se odgajala siročad i djeca koju su napustili roditelji, itd.
6. Izgradnja vodovoda, bunara, raznih vrsta javnih česmi i sistema za navodnjavanje, koji bi koristili ljudima.
7. Izgradnja raznih pojilišta ili sistema za napajanje stoke i divljači.
8. Sađenje voća ili drveća od čijih plodova, drveta i hlada bi bilo koristi ljudima, pticama i životinjama.

9. Ostavljanje mushafa svom nasljedniku da iz njega uči, kao i uvakufljavanje mushafa za potrebe džamije ili drugih mjestu u kojima bi ljudi učili iz njih.

Za sve spomenute stvari koje čovjek uradi u ime Allaha, s ciljem postizanja Njegovog zadovoljstva, on će od toga imati koristi i nakon svoje smrti, odnosno, sve dok to bude koristilo ljudima. Dokaze za to nalazimo u brojnim vjerodostojnjim hadisima Allahovog Poslanika, s.a.v.s. [4]

* U Muslimovom Sahihu zabilježen je hadis Džerira ibn Abdullahe, koji kaže: "Allahov poslanik, s.a.v.s., je rekao: '**Tko u islam unese kakav lijep običaj imat će za to nagradu, kao i nagradu svih onih koji se tog običaja budu držali, s tim da njihova nagrada neće biti umanjena, a tko u islam unese kakav ružan običaj, on će za to nositi njegov grijeh kao i grijeh svih onih koji su taj običaj prakticirali, s tim da njihov grijeh neće biti umanjen!**'"

Poznati islamski učenjak imam El-Munziri je rekao da „onaj tko napiše neko korisno djelo imat će nagradu za to kao i nagradu onih koji ga budu čitali, prepisivali ili radili po njemu sve dok ono postoji. A onaj tko bude napisao neko zabranjeno djelo imat će grijeh za to kao i za sve one koji budu radili po njemu sve dok to djelo traje.“

Poruka navedenih hadisa je jasna: čovjeku teku sevabi od djela koja su od općedruštvene koristi i značaja a koja je on inicirao za svoga života. Sve dok ta djela teku, i njemu teku sevabi. "Dobar potomak" koji se spominje u hadisima je veoma značajan za društvo i zajednicu, jer će on biti koristan član te zajednice i neće joj nanositi štetu.

Što se tiče djela koja čini neko drugi za umrlog, dakle, djela koja nisu potekla od umrlog već ih radi neko drugi nakon njegove smrti, važno je istaći sljedeće: islamski učenjaci su suglasni da umrla osoba ima koristi od sljedećeg:

1. kada muslimani za umrloga Allahu upućuju dove moleći za oprost njegovih grijeha,
2. kada se za umrлу osobu podijeli sadaka,
3. kada se za umrlog obavi hadž (i umra), s tim što su različiti pogledi u pogledu hadža za umrloga - tj. šta od njega stiže umrlome: da li sevab od potrošenih sredstava ili sevab za izvršeni obred? Većina učenjaka je na stanovištu da umrlome ide sevab izvršenog obreda, dok neki učenjaci hanefijskog mezheba smatraju da sevab dolazi od sredstava koja su utrošena za obavljanje hadža.

Veliki islamski učenjak imam Ibn Kajjim el-Dževzijje u svom poznatom djelu Kitabu-r-ruh (Knjiga o duši) kaže da u vezi s ova tri pitanja postoji idžama' (opća suglasnost, konsenzus) svih učenjaka ehli-sunneta: fakiha, muhaddisa i mufessira -svi su suglasni da od dove, sadake i hadža umrli ima koristi. Učenjaci, međutim, imaju različita mišljenja kada su posrijedi tzv. tjelesni oblici ibadeta, kao što je post, namaz, učenje Kur'an-a i zikr; jedni smatraju da i od toga umrli ima koristi a drugi to ne prihvataju. [5]

U vezi s navedenim (spornim) pitanjima postoje opširne rasprave u fikhskim djelima na arapskom i drugim jezicima.[6]

Korisno je znati da je ono oko čega je ulema suglasna, dakle, gdje ne postoji razmimoilaženje, bolje i efdalnije (korisnije) za slijedenje od onoga oko čega se razilaze islamski učenjaci. U nastavku slijedi, ukratko, osvrt na jednu pojavu koja je veoma prisutna na našim prostorima, a to je učenje Kur'an-a za umrle ili pred duše umrlih.

Učenje Kur'ana za umrle

Običaj učenja Kur'ana za umrle je pojava koja je poprilično raširena među muslimanima Bosne i Hercegovine. To naročito dolazi do izražaja u ramazanu. Tada se po džamijama brojne hatme i jasini "poklanjaju" pred duše umrlih. Evidentno je da je manji broj onih koji lično uče Kur'an pred duše svojih umrlih, jer se većina, s obzirom da ne poznaje arapsko pismo, opredjeljuje za naručivanje, odnosno iznajmljivanje onih koji će to činiti.

Pitanje učenja Kur'ana za umrle spada u pitanja o kojima nema jednoglasnog stava islamskih učenjaka. O takvom učenju postoje dugačke rasprave među ulemom: jedni kažu da sevab od tog učenja dospijeva umrlom, a drugi tvrde suprotno. Svaka strana navodi brojne argumente. No, svi su suglasni "da se za takvo učenje ne može uzeti nadoknada, jer ukoliko učač uzima nadoknadu za ono što je proučio - onda nema sevaba i takav postupak je zabranjen (haram), i onome tko daje i onome tko uzima." [7]

Po hanefijskom mezhebu, učenje Kur'ana za mrtve može se tolerirati jedino u slučaju da pojedinac (pro)uči Kur'an i pokloni sevabe tog učenja onome kome želi od svojih umrlih, ali - bez uzimanja bilo kakve nadoknade. Poznati učenjak hanefijskog mezheba, šejhul-islam Ibn Ebil 'Izz (preselio na ahiret 792.h.god./1389. godine), u znamenitom Komentaru Tahavijine poslanice o akaidu (El-'Akide et-Tahavijje) tvrdi kako sevabi od takvog učenja stižu umrlom, ali, istovremeno, kategorički odbija učenje uz uzimanje bilo kakve materijalne nadoknade. U vezi s tim on iznosi brojne argumente. [8]

U Enciklopediji fikha (El-Mevsu'atu-l-fikhijje) nalazi se sljedeći citat: "Hanefijski mezheb je kategoričan kada je riječ o učenju Kur'ana uz uzimanje nadoknade. To nije dozvoljeno (la jedžuzu) i od takvog učenja nema sevaba! Naprotiv, i onaj tko daje i tko uzima je grješan! U principu, hanefijski mezheb ne dozvoljava čak ni uzimanje nadoknade za podučavanje Kur'anu, ali kasniji učenjaci tog mezheba to su dozvolili na osnovu istihsana." [9]

To bi, dakle, ukratko bio stav hanefijskog mezheba o spomenutom pitanju.

Bosanskohercegovački muslimani su sljedbenici hanefijskog mezheba, još od dolaska islama na ove prostore pa do danas. Čudno je da taj mezheb ima tako jasan stav u vezi s navedenim pitanjem, a da se to u stvarnosti ne poštuje. Postoji više razloga koji su uzrok tome, a veliku odgovornost snose upravo oni koji su preuzeli obavezu i emanet organiziranja vjerskog života muslimana na ovim prostorima. *Vallahu-l-muste'an!*

Učenje Kur'ana umrlima u fetvama Husein-ef. Đoze

Husein-ef. Đozo je markantna ličnost među bošnjačkom ulemom 20. vijeka. Studirao je na čuvenom Al-Azharu prije Drugog svjetskog rata, a radio i djelovao u izuzetno teškim okolnostima Titove komunističke Jugoslavije. Napisao je više članaka i fetvi u tadašnjoj islamskoj periodici. [10]

U svojim fetvama rahmetli Đozo je u više navrata razmatrao pitanje učenja Kur'ana za umrle. Interesantni su njegovi odgovori. On zastupa stav da se Kur'an može učiti umrlima i da od toga oni imaju koristi, ali učač ne smije uzimati bilo kakvu nadoknadu. Učenje Kur'ana za pare je - smatra Đozo - skrnavljenje Kur'ana kao Božije upute ljudima. Ta zabluda ima svoje razloge:

1. Opća orijentacija na smrt i mrtva čovjeka koja je zadesila muslimane u vremenu dekadence. To je velika deformacija islama jer je islamskim propisima dat samo metafizičko-eshatološki smisao. Ovozemaljski smisao propisa potpuno je zanemaren. Kur'an se prestao učiti živima da bi im poslužio kao pravilo i putokaz u životu. On se sada uči mrtvima, iako je sasvim jasno da je došao živom čovjeku da ga pouči kako treba da živi i da u životu na ovom svijetu zaradi vječnu sreću na Ahiretu. Zbog takve pogrešne orijentacije došlo je do zloupotrebe Kur'ana, jer se on počeo koristiti za sve samo ne za ono čemu je namijenjen - tvrdi profesor Husein Đozo.

2. Drugi razlog je komercijaliziranje obreda. Mnoge novotarije (bid'ati), običaji i zablude koje su do bile obilježje vjere nastale su - smatra profesor Đozo - iz komercijalnih razloga. [11]

Zato, u jednoj od svojih fetvi, rahmetli Đozo poručuje: „*Krajnje je vrijeme da se okrenemo živima i da Kur'an počnemo učiti živima. On je došao da žive uči kako treba živjeti. On koristi mrtvima samo onoliko koliko su živjeli po njemu i koliko su primjenjivali u svakidašnjoj praksi njegove principe.*“ [12]

Rahmetli Đozo se s velikom žarom zalagao za ispravljanje pogrešnog odnosa koji znatan broj muslimana ima prema Kur'anu. U fetvi br. 358 on kaže: „*Stvar ispravljanja grešaka i zabluda koje su poprimile obilježje vjere nije baš tekla lahko i jednostavno. Mi smo svjesni toga. Zato nas otpor nimalo ne uzbudiće. Učenje Kur'ana mrtvima za pare samo je detalj jedne pogrešne orijentacije i pogrešnog odnosa prema Kur'anu. (...) Kur'an je prestao biti zakon života. Držimo ga u kući radi berićeta. Pišemo iz njega hamajlige i zapise, učimo ga mrtvima... Uživamo i u njegovoj muzici i dobrom mekamu. Sve je više nego ono radi čega je objavljen. Bit će mnogo poteškoća u mijenjanju ove koncepcije. Već je u toku proces mijenjanja ali će on dugo trajati. Za hator istine, htjeli bismo reći da se u vjerodostojnim i priznatim fikhskim djelima i kod priznatih fakih i autora, uopće ne postavlja pitanje učenja Kur'ana mrtvima za novac. Jedino se postavlja pitanje sevaba i ispravnosti učenja Kur'ana mrtvima bez novca: da li od takvog učenja ima koristi umrlom ili nema. Učenje Kur'ana mrtvima dozvoljava se isključivo pod uvjetom da učač ne naplaćuje to učenje.*“ (Fetve, I, 779)

Na pitanje "da li se mogu gotove hatme prodavati kao što to neki čine", Husein-ef. Đozo je odgovorio: „*Treba jedanput zauvijek znati da se sa Kur'anom ne može ni u kojem vidu trgovati. Trgovina sa kur'anskim ajetima predstavlja težak grijeh. Na mnogo mjesta u Kur'anu najoštrije se osuđuje takva prljava rabota. Nesumnjivo je da prodaja gotovih hatmi spada u zabranjenu trgovinu.*

Zaista je veliko poniženje i uvreda za Kur'an da ga upletemo u naše špekulacije i pretvorimo u sredstvo za postizanje naših sebičnih materijalnih interesa." (Fetve, I, str. ³²)

Na pitanje "da li se za učenje Kur'ana mrtvima mogu uzimati hedije, bez pogađanja o cijeni", rahmetli Đozo je odgovorio: *'Mi smo nebrojeno puta ponovili stav islama prema učenju Kur'ana mrtvima za pare. Promjena naziva i pretvaranje plaća u hedije je najobičnija priča i nedopustiva špekulacija. Gledali smo sličnu špekulaciju i vrlo prozirnu hilei-šer'iju kod prodaje Kur'ana u Turskoj. Umjesto riječi cijena, piše hedija 800 lira. Ova igra, koliko je odraz jednog naivno formalističkog i primitivnog shvaćanja, ona istodobno predstavlja grubu špekulaciju. I iskati-salat (namaz koji se klanja za umrle s ciljem njihovog oslobođanja od odgovornosti za namaze koje nisu klanjali) u vidu devra počiva na istoj špekulativnoj osnovi. Mi forsiramo i preporučujemo da se umjesto hatmi i tevhida šalju prilozi medresi sa uvjetom da sevab od tih priloga ide za dušu umrloga, u čije se ime šalje, ne zahtijevajući od medrese učenje hatmi. Ovo je u potpunom skladu sa učenjem islama. Od ovog priloga umrli će zaista imati veliki sevab. Njemu će trajno teći dio sevaba od svih dobrih djela medrese i učenika, koja su omogućena ovim prilozima."* (Fetve, II, str. 83)

U fetvi br. 437, na pitanje "da li se može mrtvima pokloniti Jasin na gramofonskoj ploči", dat je sljedeći odgovor: *'Ne može se mrtvima učiti Kur'an na gramofonskoj ploči. Mrtvima se poklanja sevab od učenja. Naime, taj sevab poklanja učač, jer ga je on zarađio i jer je njegov. On ga samo može pokloniti. Ploča nema sevaba od učenja, niti ga može drugom pokloniti. Ploča ne uči sa namjerom niti svjesno. Otuda ispravnost tvrdnje da se Kur'an ne može učiti mrtvima za pare. Rekli smo da samo učač može pokloniti umrlome svoj sevab od učenja. Ako on taj sevab proda ili naplati, on ga više ne može poklanjati, jer ga je prodao i on nije više njegovo vlasnik. Taj sevab nije postao vlasništvo kupca, jer se izgubio i bio poništen u jednoj nedozvoljenoj kupoprodaji.*

Također je, iz istog razloga, iznos dat kao naknada za učenje izgubio svojstvo sadake, jer nije dat kao sadaka nego kao protuvrijednost za učenje pa zbog toga mrtvome nema ništa ni od tog iznosa. Učenje kur'ana mrtvima za pare predstavlja nedozvoljeni kupoprodajni akt u kojem se, uslijed toga, poništava sevab i od učenja i od novca. Mrtvome od svega toga neće biti koristi." (Fetve, I, str. 84³)

U fetvi br. 557 profesor Đozo pojašnjava šta je to što koristi umrlima i šta živi mogu učiniti za svoje merhume. U tom pogledu on kaže: *'O pitanju učenja Kur'ana mrtvima za pare pisano je nebrojeno puta. Kada bi se sve sakupilo na jedno mjesto izašla bi čitava knjiga. U svim tim pisanjima rečeno je jasno i određeno da, prema propisima islama, nije dozvoljeno učiti Kur'an za pare mrtvima. Mrtvima može svako proučiti ono što zna i pokloniti im sevab od toga. Ali je najvažnije i najsevabnije da se poštovanje prema mrtvima iskazuje putem dobrih djela, pomaganjem živih i doprinosom za opće, zajedničko dobro.'* (Fetve, II, str. ⁰³-70)

Na kraju, kao zaključak, možemo reći sljedeće:

Kur'an se može učiti pred duše umrlih na način da svako uči svome umrlom i za to ne uzima bilo kakvu materijalnu nadoknadu. Učenje Kur'ana za pare nije ispravno. Pogrešno je, također, shvaćanje da umrli imaju koristi isključivo od učenja Kur'ana. Prema jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka mrtvi imaju koristi od:

1. dove koja se upućuje Allahu za oprost njihovih grijeha,
2. sadake koja se za njih dijeli,
3. hadža i umre koji za njih budu obavljeni. Ostali oblici sjećanja na umrle su diskutabilni među islamskom ulemom.

Zato je pohvalno da vjernici upućuju dove Svevišnjem Allahu da se smiluje umrlim, oprosti im grijehe, pređe preko njihovih hrđavih djela i uvede ih u Džennet. Također, potrebno je za

umrle dijeliti sadaku i činiti djela koja su od opće koristi za društvo pa onda poklanjati sevabe od tih dijela pred duše merhuma. Ako postoji mogućnost, veoma je lijepo za umrlog obaviti hadž i umru. Od toga umrli, kažu islamski učenjaci, zasigurno imaju koristi.

U nekim dijelovima Bosne i Hercegovine postoje i drugi, doista, čudni i islamu potpuno strani običaji. Tako, npr., u nekim mjestima, kada se umrla osoba oprema (dakle, gasuli i umotava u kefine), tada joj na prsa, ili oko vrata stavljaju tzv. Nur-dovu ili, čak, ispisano suru El-Mulk (Tebareke)! To se radi, jer, navodno, štiti od kaburskog azaba!? Takve radnje su, uistinu, potpuno strane islamu i islamskim propisima i to nije dozvoljeno raditi. Dakle, onaj tko to radi čini šerijatski prijestup (haram), radi ono što je grijeh i za to će odgovarati pred Allahom Uzvišenim!

Onaj tko bi oporučio da se to uradi nakon njegove smrti, pa da mu prilikom opremanja to stave na prsa ili oko vrata - takva oporuka se neće izvršiti jer je suprotna islamskim propisima.

Ono što ima osnove u islamu jeste da čovjek, za svoga života, uči dove i moli Allaha, dž.š., da ga sačuva od kaburskog azaba i džehennemske kazne, jer je to Muhammed, alejhisselam, sam činio i preporučio svojim sljedbenicima da rade. Također, preporučeno je da se uči, svako večer prije spavanja, sura El-Mulk (Tebareke), koja će, kao što se navodi u vjerodostojnim hadisima, biti zaštitnica u kaburu onome koje bude stalno učio. Ta plemenita sura, kao što se navodi u relevantnoj tefsirskoj literaturi, ima brojne nazive, između ostalog, i ove: El-Vakije, što znači Zaštitnica, ili El-Mundžije - Ona koja spašava. Čudno je, subahanellah, kako se pojedini ljudi ponašaju: umjesto da, za svoga života, uče dove i ovu plemenitu suru, oni traže da im to neko ispiše i na vrat okači kada umru, kao da je moguće, ne'uzu billah, "prevariti" Munkira i Nekira, plemenite meleke koji su zaduženi da rade samo ono im je naredio njihov Gospodar.

U nekim mjestima nasljednici umrle osobe pale svijeće u određenim danima na mezaru svoga umrlog. Takva praksa nema nikavog utemeljenja u islamskim izvorima i, bez dvojbe, preuzeta je iz kršćanske tradicije. Paljenje svijeća na mezaru nije dozvoljeno muslimanima jer su dženaza-namaz i ukop umrle osobe obredoslovne radnje, dakle područje gdje je točno propisano kako se treba postupiti, a muslimani su obavezni pridržavati se islamskih odredbi i propisa u vezi s tim pitanjima.

Allaha Uzvišenog molimo da se smiluje nama i našim umrlim i podari, i nama i njima, Svoju milost i okrilje!

(Izvor: Takvim za 2010. godinu, str. 95-109)

FussNote:

1] Opširnije o ovoj problematici vidjeti: dr. Vehbe ez-Zuhajli, El-Fikhu-i-slami ve edilletuhu, Daru-l-fikr, Bejrut, 1996., II, str. 456 -457.

2] U vezi s ovim pitanjem (postavljanje nišana na mezaru i ispisivanje imena umrle osobe na njima) autor ovog teksta je, za vrijeme dok je bio student na Al-Azharu u Kairu, razgovarao sa šejhom Jusufom el-Karadavijem koji, inače, slovi za jednog od najvećih islamskih učenjaka današnjice. Nakon što je cijenjeni šejh upoznat s navedenim, izjavio je da se to može tolerisati. Bilo kakva druga gradnja na mezaru nije dozvoljena, naglasio je šejh El-Karadavi.

Navedeno prema: Sulejman Topoljak, Smrt i kaburski život, Bihać, 2006., str. 77.

3] Navedeno prema: Sulejman Topoljak, Smrt i kaburski život, Bihać, 2006., str. 77.

4] Vidjeti: Sulejman Topoljak: Smrt i kaburski život, str. 75-76.

5] Vidjeti: Ibn Kajjim el-Dževzijje, Kitabu-r-ruh, El-Mektebetu-t-tevfikijje, Kairo, str. 161-162. Vidjeti, također, prijevod prvog

dijela ove izuzetno korisne knjige na bosanski jezik, koji je sačinio Mustafa Prljača, Knjiga o duši, Sarajevo, 2003., str. 287.

6] U vezi s ovom tematikom koristan tekst napisao je prof. dr. Sulejman Topoljak, u svojoj knjizi Smrt i kaburski život. On tu, između ostalog, razmatra pitanje namaza i posta za umrлу osobu i, nakon navođenja stavova islamskih učenjaka u vezi s ovim pitanjem, ističe da se to može činiti, ukoliko bi to neko želio da radi ali to nije obaveza nasljednika. Dakle, tko bi to želio može za svog umrlog klanjati i postiti (naravno, ovdje se misli na nafile) i sevabe od tih dobrih djela pokloniti umrlome. Isto važi i za zikr, spominjanje Allaha, i to se može učiniti za umrlog. Što se tiče tzv. „iskupljenja od džehennemske vatre”, tj. učenja određenih zikrova (kao npr. sto puta kul huwallahu ehad, ili sedamdeset hiljada puta la ilahe illallah) s ciljem „otkupa” umrle osobe od džehennemske vatre, profesor Topoljak je naveo mišljenje istaknutog hadiskog učenjaka hafiza Ibn Hadžera el-'Askalanija koji je rekao da je hadis koji govori o tzv. iskupljenju izmišljen, dakle, apokrifan (mevdu') i da ga nije dozvoljeno prenositi bez upozorenja na njegov status.

Potom je dr. Topoljak kazao da „onaj ko bi praktikovao spomenuti zikr oslanjajući se na hadis o tzv. iskupljenju i vjerujući u nagradu koja se u njemu spominje, smatralo bi se da je uradio djelo koje nije dozvoljeno u islamu, s obzirom da je taj hadis apokrifan (izmišljen). To, dakle, nije radio Allahov Poslanik niti je takva praksa potvrđena od njega. Svi hadiski stručnjaci su odbacili hadise koji tretiraju spomenuto iskupljenje. Međutim, tko bi prakticirao navedeni zikr radi postizanja bereketa i pri tome se ne bi ograničavao brojevima - od takvog zikra bi imao sevabe. Ako bi se takav ili sličan zikr učio, a potom sevabi poklonili umrlome, on bi od toga imao koristi, naravno ukoliko se za to ne bi uzimala nikakva materijalna nadoknada,” zaključio je profesor Topoljak.

7] Vidjeti: Sejjid es-Sabik, Fikhu-s-sunne, El-Feth li-l-'ilami-l-'arebi, Kairo, 1996., I, str. 444.

- 8] Vidjeti: Šerhu-l-'Akideti-t-Tahavijje, El-Mektebu-l-islami, osmo izdanje, Bejrut, 1984., str. 457- 458.
- 9] Vidjeti: El-Mevsu'atu-l-fikhijje, Ministarstvo vakufa, Kuvajt, 1993., I, str. 291.
- 10] Rahmetli Đozo je duže vremena (od 1960. do 1980. godine) odgovarao na pitanja koja su mu postavljali čitaoci Glasnika, tadašnjeg glavnog glasila Vrhovnog islamskog starještinstva u Jugoslaviji. Te odgovore je kasnije sakupio i tematski poredao Aziz-ef. Hasanović, a štampani su u dva toma u izdanju Bemusta u Sarajevu, 1999. godine.
- 11] Vidjeti: Husein Đozo, Fetve, II, str. 76-77.
- 12] Ibid., I, str.

Čuveno mezarje Džennetu-l-Baqi u Medini

**POKLON DŽEMATLIJAMA
I POSJETITELJIMA
SPLITSKOG MESDŽIDA**

15.2.2018.

Pripremio: Vahid ef. Hadžić